

*“Ezin uka euskarak
leku guti zuela
Enbatan,
beste euskal
alderdietan bezala”*

Jean-Louis Davant

Enbata

ALDIZKARIAK 60 URTE

1960an Aljeriako gerlatik sartzekoan kausitu zituen Jean-Louis Davantek *Embata* aldizkari politikoaren lehen aleak Ürrüstoi-Larrabileko (Zuberoa) sortetxean. Bere biziaren bidea azkarki markatuko zuen irakurketa. Hizki bakarra aldatu eta *Embata Enbata* izatera pasa zen urte berean, ildo editorialaren mami politiko eta abertzalea finkatuz eta aldarrikatuz. Ipar Euskal Herrian euskal abertzaletasuna ereinen eta sustatuko zuen izen bereko mugimendua sortu zen 1963an. Sei hamarkada hauetan *Enbata*-n idazten ari da mugimenduaren sortzaileetarikoa izan zen zuberotar euskaltzalea.

Enbata aldizkariak 60 urte bete ditu aurten. Nola oroitzen duzu komunikabide honen sortzea?

Enbata politikoa aitzin hor zegoen Embata euskal ikasleen elkarte, 1953an Bordelen sortua, lehen-dakari zuela Michel Burucoa Arboti eta Baionako medikugaia eta kide zinez ezaguna Ximun Haran baionar botikarigaia, esku pilotari handia. Urtero udako oporretan, kideek euskal udalerrri bateko bizi ekonomikoa ikertzen zuten aste-betez. Izen bereko aldizkari bat ateratzen zuten tarteka. 1960ko uztailaren 23an ikasle ohi zenbait bildu ziren Ezpeletan eta erabaki zuten euskal politikara pasatzea aldizkariaren bitartez. Zenbaki berezi bat idatzi eta hedatu zuten Arbotin, Eskualzaleen Biltzarra

kultura mugimenduaren bilkura publikoan. Abertzale gazte horiek ere mugimenduan ziren eta etsidurak hartuak zituen bide apolitikoaren antzua ikusiz –botere publikoei bidali euskararen aldeko eskari guztiak seko zakarrontzira joaten ziren–. Horregatik erabaki zuten euskal politika bati ate bat irekitzea. Hastapen horretan ez nuen parte hartu, Aljerian soldadu bainengoen 1958ko irailetik. 1960ko abenduan itzuli nintzenean aurkitu nituen *Embata* politikoaren lehenbiziko zenbakiak Larrabileko sortetxean, pozik naski. Eguberri irian, ikasleen buruek *Embata*-ren politizazioari muzin eginik, abertzaleek izena aldatu zioten ortografia berriaren arabera, “m” letraren ordez “n” jarritz. Laster taldean sartu nintzen.

Zer girotan sortu zen?

Egoera nahasia zegoen, batetik bortitza, bestetik ilusioz aberatsa. Hegoaldean Franco gora zegoen, baina nork asma zezakeen beste hamabost urtez iraunen zuenik? ETA agertu berria zen. Europaren xedea aipu zen, harekin Espainiaren demokratizatzea eta euskal autonomiaren itzulera. Iparraldean, Aljeriako gatazka iduriz baketzera zihoan, baina baldintza gogorretan, laster autodeterminazioaren aurkakoak *putsch* baten egitera saiaturiko ziren eta. Hemen ere frantses nazionalismoa sekula bezain indartsu zen de Gaulleri esker. Nekazari mundua laborantza industrialean sartzen hasia zen eta bide horretan laguntzen zuen gaullismoak. Jendartea kontsumoaren dastatzen ari zen eta garatu ahal izateko bakea nahi zuen. Ekonomiaren aurrerakada ikusiz, antza denez *Enbata* ez zen unerik onean sortu, iduri zukeen inizatiba zinez idealista zela. Halere sakonean oinarri sozial bat bazuen: etxaldeetan premu ez zirenek hiri arrotzetako bidea hartzen zuten, lana bilatu beharrean. Enbata-n bigarren mailako aitzindariak izango ginenek ordea desterruari uko eginez, aberrian egotea erabaki genuen.

Enbata mugimendua aitzin sortu zenuten komunikabidea.

Ideiak zabaldu behar genituen eta horretarako behar zen tresna bagenuen: *Embata*. Ez zait iduri hastapenetan mugimendu baten sortzerik aipatu genuenik. Lehenbiziko Aberri Eguna –pribatua– ospatu genuen Itsasun 1962ko Bazko astelehenez. Hitzaldi bana egin genuen Haranek, Jakes Abeberryk eta nik. Eztabaidan agertu zen mugimendu baten xedea eta 1963ko Aberri Egun fundatzailea prestatzen pasa genuen urtea.

Nola ikusiak zineten ?

Giroa ez genuen batere aldekoa. Iritzi publikoa frantsesazalea eta jaunen menekoa zen. Gizartean aurrera egiteko euskara bazter utzi behar zen, hoberenean etxe zokoan, ez zelarik erabat arbuizaten. Ekonomian ere konformismoa zen nagusi. Gure xedeek arrakasta guti zuten, sinesgogor zen jendea. Etsaiak ere bagenituen, zenbait bortitzak –ez hainbat adineko pertsonak, hauek euskaldungoari natural ki atxikiak baitzeuden, baina bai gu baino belaunaldi erdi bat gehiago zeukatenak, “gerra de Gaullerekin egin” zutenak–. Batzuetan zuzenki oldartu zitzaizkigun, biltzar publikoak oztopatuz edo autoetako gurgipalak zilatuz. Herio mehatxurik ere

zebilien. Ni neuk lau gutun ukan nituen, gaztelaniaz eta beste batzuk ahoz Iparraldetik. “Enbata zikinak” ginen, de Gaullek “la Madone” eta “Notre-Dame la France” deitzen zuen Ama Birjina bezalakoaren aurkako blasfematzaileak.

Bozgoragailu kulturala berriz Euskal Idazkaritza zenuten, Enbata-ren egoitzan zuena bulegoa.

Iparraldeko abertzale batzuek sortu genuen Hegoaldetik aterpetzera etorri berriak ziren lagun batzuekin –Benito del Valle, Irigarai, Madariaga, Txillardegi, Xabier Elozegi...–. Euskal kulturaren aldeko inizatiba guztien zerbitzuko jarri genuen. Eraman lanaz ez naiz xeheki oroitzen, baina gogoan atxiki ditut urrats nabariak batzuk. Frankistek 1937an fusilatu zuten bizkaitar poeta gaztearen oroimenean, *Lauaxeta saria* sortu genuen kazetarien alde. *Enbata*-ko aretoan bi sorrera handi aterpetu zituen elkarteak: euskara batuarena eta Iparraldeko lehen ikastolarena.

Euskara batuarena nola iragan zen ?

Nahiz batzuek ez duten entzun gura, euskara baturako lehen urratsak Baionan egin ziren, *Enbata*-k Euskal Idazkaritzari prestatzen zion areto horretan. 1963-64ko ikasturtean, zortzi lagun astero bildu ginen Txillardegiaren inguruan. Berak inizatiba hartu eta lanik gehiena egin zuen. Taldearen osatzeko bi oinarri hautatu zituen: euskal alderdiak eta elizgizon batzuk –Vaticano II kontzilioak ireki bidetik liturgiaren euskalduntzen ari zirenak–. Alderdien izenean, EAJko bi (Monzon eta Solaun), ETAko bi (Eneko Irigarai eta Txillardegi) eta Enbata-ko bat (ni neu) ginen. Elizgizonak hiru lapurtar nahiko gazte ziren (Pierre Andiazabal, Jean Hiriart-Urruty eta Roger Idiart). Tarteka, beste bakar batzuek ere parte hartu zuten, bereziki Gernikako Balduino Bilbao aterpetu gazteak. 1964ko abuztuan idazle eta irakasleen bilkura ireki bat egin genuen proposamenen ikertzeko, Pierre Lafitte euskaltzaina gidari harturik. Lafittek Euskaltzaindira eramanez zuten dosierra eta 1968ko udan, Arantzazun, Koldo Mitxelena esker, Euskaltzaindiak beretu zuen.

Iparraldeko lehen ikastolaren sehaska ere dugu.

Euskal Idazkaritzaren babesean ireki zen,

lehendakari zuela Argitxu Noblia Enbata-ko kidea eta idazkari Xan Hiriart euskaltzale suharra. Irakaslea, Iparraldeko lehen *andereñoa*, Libe Goñi gipuzkoarra. Gero Arangoitzera joan zen ikastola hori.

Aberria eta euskara, eskuz-esku.

Aberria euskalduna zela argi eta garbi genuen, gure praktika ez beti egonarren arabera. Badakigu *Enbata* Euskaltzaleen Biltzarraren hegaltetik jaio zela, txita oilo kolokaren arroltzetik bezala, ama horren bide apolitikoak ez zuelakoan euskararen geroa segurtatzen. Orain euskara-aberria binomio hori hain klar ote da –bereziki eskuin ala ezkerreko politikari abertzale batzuen artean–? Euskara barik ez da euskaldunik, ezta Euskal Herririk. Euskara gabe zertarako autonomia? Zertarako independentzia? Espainia txiki baten eraikitze handiaren alboan? Besteak baino aberatsago izateko? Hori ote dugu bizitzako ideala? Ideal humanista? Gainera, kristaua edota sozialista? Hainbeste bizitza horretarako emanek? Ez dut uste merezi lukeen.

Zein toki zuen euskarak Enbata mugimenduan eta aldizkarian?

Aldizkarian euskarak leku guti zuen; *Ekin* barneko buletina osoki frantsesez zen, halaber formakuntzarako lehen hiru kaierak (laugarrena bi hizkuntzetan zen). Bilkurak euskaraz egiten genituen Zuberoako eta Hazparne aldeko taldeetan, Donibane Lohizune aldekoak ez dakit eta Baiona aldean pentsu dut frantsesez. Bulegoko eta administrazio kontseiluko bilkurak baita biltzar nagusiak ere frantsesez: betikoa, batzuek euskara menderatzen ez duten ber, denak erdaraz. Ezin uka euskarak leku guti zuela, euskal alderdi guzietan bezala. ETAre inguruan indar gehiago egin zuten, bereziki militanteen alfabetatzeko.

Auziak, zentsurak... ezaguna zinezten Parisko bulegoetan.

Hasteen Frantziako Estatuak hein bat lasai utzi gintuen. Giroa gogortzen hasi zen Etxaluz aferarekin (1965ean Kristiane Etxaluz atxilotu zuen Guardia Zibilak Dantxariako mugan). Gero zigorrak handituz etorri ziren manifestaldi batzuen kariatara. Neronek auzi luzeak jasan nituen 1972ko otsailaren 22tik goiti, Baio-

nan iheslarien aldeko manifestaldi bat animaturik. Aberri Eguna ere gure zirikatzeko aukera ona zitzaion Paueko prefetari. Lehenik toki pribatuan ospatzen genuen Itsasun, Bazko astelehenez eta folklore susmagarri baina jasagarri mailan uzten ziguten. Baina Hegoaldean bezala Bazko egunez karrikara eraman genuenean debekatu ziguten eta pataskak gertatu ziren, buruzagiak auzitara jaulki gintuzten. Isunak gero eta handiagoak ziren, gure tinkatzeko eta mugimenduen xurgatzeko. Baina ez ginen gelditzen. 1973an ezin sinetsizko auzi andana jasan genuen, aldizkarian agerturiko artikulua batzuen saritzat.

1974an Frantziak mugimendua debekatzen duenean, zer gertatzen da aldizkariarekin?

1974ko urtarrilean, Baionako katedralean, abertzale berriek iheslarien aldeko laugarren gose greba egin zuten, Enbata espresuki kanpoan utziz. Estatuaren erantzuna gisa berekoa izan zen: Enbata fuera! Alta gure mugimendua zinez ahuldua zegoen. Baina estatuarentzat dena Enbata zen. Iheslarietara ekartzen genien laguntza zuen gehienik ikusmiran. Aldizkaria gure indar nagusia zenez, guk uste genuen hori zuela ikusmiran eta agertzea eten genuen. Abokatuen bitartez jakin genuen legeak osoki mugimendutik at uzten zuela aldizkaria. Beraz urteburuan berriz agertzen hasi ginen.

60 urte eta gero zer bilan egiten duzu?

Batzuetan ari naiz mugimenduari aldizkariaren izena ematea ez ote zen bien kaltetan izan, baita mugimendu zabalaren ordeztu alderdi zentralizatu baten gisan zorrozki antolatzea ez ote zen akats izan ere. Denborak erantzun digu: Enbata-k alderdi bezala huts egin zuela dirudi, baina mugimendu zabal bezala bere helburua bete du nire ustez, Iparraldean abertzaletasun antolatuari bidea irekiz. Euskal arazoa ezin baztertutako gisa landatu zuen Iparraldean, Frantziako Estatuari buruz, iritzi publikoan eta munduaren aurrean. Iniziatiba franko sortu du kulturen, beste zenbait babestu. Ekonomia ere eskua sartu du, kooperatibismoan, autogestioaren ideala zabalduz, tokiko aurrezkia sustatuz eta hortik enplegu berrien sortzeko politika bati atea irekiz. Baina Hegoaldean dena ez baitzen ETA, halaber Iparraldean dena ez da Enbata, etsaiek hala uste izan arren. Enbata-ren ingurutik mugimendu andana sortu zen, batzuk hein batean

AHAL DUENO IDATZIKO DU. Euskal Herriko bizian aktiboki parte hartzeko baita 85 urterekin "ahal bezain ongi zahartzeko" ere laguntza du idazkera.

adiskideak, besteak ez. Nekez erran daiteke zein den Enbata-ren parte eta zein besteena. Abertzale mugimendua zabaldu da eta dibertsifikatu. Denen arteko elkarlanaren fruituak dira aurrera egin diren urrats ugariak.

Euskaraz idazten duzu *Enbata*-n eta euskalgintzan zabilta. Nola hartu zenuen Amets Arzallusek 2013an egindako kritika, euskarari aldizkariak zuzendu leku eskasaz?

Ametsek ez du ametsik egin, ez du gezurrik erran eta egia irentsi behar dugu garrantza izanik ere. Azalpen bat hartzen du halere *Enbata*-ren hizkuntzarekiko joerak. Aldizkaria garatu zuten BAM Baiona-Angelu-Miarritzeko "hiritar deuseuskaldundu batzuek", *des Basques débaskisés* Pierre Charrittonen hitzetan. 30 bat urtetako plaza gizonak ziren, nortasun handikoak, orduko gizartearen ongi errotuak eta lekutan zeuden gidearren hartzeko. Gu aldiz euskaldun petoak, gazteagoak ginen, ez hain latinizatuak, uzkurragoak, gizartearen ez oraino kokatuak, Euskal Herri barnean bizi... beraz bidea maiz etsai genuen. Haiek naturalki gaina zuten eta beti ukan dute. Denbora berean argudio hau ere nagusi egon da: aberriaren deia euskaldun ez direnei ere helarazi behar zaiela. Egia da gainera *Enbata* euskaldunon ahotsa dugula Eus-

kal Herriatik kanpora. Azken denboretan euskarak toki gehiago hartu du *Enbata*-n, nahiz ez aski. Orokorki euskarak ez du behar lukeen tokirik euskal politikan, ez Iparraldean, ez Hegoaldean. Etsenplu txarra politikarien aldetik dugu, ahaletin eskasa, koherentzia guti. Haatik besteen hutsek ezin dituzte gureak estali.

Zer ekartzen dizu *Enbata*-n idazteak eta zer ekartzen diozu herriari, munduari eta irakurlegoari?

Besteei zer ekartzen diedan ez dakit. Niri haatik asko dakarkit. Irudi baten bitartez azalduko dizut, irudi hau egiazkoa da, nire begietan errotua baitago. Larrabileko gain apal honetarik, Biarnoko mugan, Euskal Herriko lehen mendixkaren hegala batetik, begien bistan ditut Lapurdiko, bi Nafarroetako eta Zuberoako bortu ederrak, eta haien atzetik, hegoak ufatzten duen gauez, zeru mugan aislatzen zaizkit hainbat uharte bezala, Iruñeko, Hendaia-Donostiako eta BAMEko hiru leinuruak. Idaztean eremu horretako bizitzan parte hartu nahi dut ene heinean aktiboki. Denbora berean, ahal bezain ongi zahartzean laguntza fierra ematen dit. Ahal dudano aurrera joango naiz horretan. Noizbait, agian laster, horietan agertzeari uko egin beharko diot. Baina berdin idazten jarraituko dudala iduri zait, erran bezala indarrik dukedano. ●